

Α. Σ. ΒΙΓΚΟΤΣΚΙ: ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ (Εκδόσεις ΓΝΩΣΗ 1989)

Η Έκδοση στην ελληνική γλώσσα της μονογραφίας του Βιγκότσκι Σκέψη και γλώσσα, αποτελεί ένα σημαντικό βιβλιογραφικό γεγονός. Η σημαντικότητα αυτή πηγάζει από πολλούς παράγοντες.

1. Αφορά σ' ένα δημιουργό, οι ιδέες του οποίου επηρέασαν, όχι μόνο τη σοβιετική, αλλά την παγκόσμια ψυχολογία.

2. Αφορά σ' ένα θέμα με πολλές διαστάσεις τόσο στο θεωρητικό τομέα, όσο και την κοινωνική πρακτική.

Η έκδοση της μονογραφίας αυτής, δίνει τη δυνατότητα στον Έλληνα αναγνώστη:

- Να παρακολουθήσει έναν ουσιαστικό διάλογο, ανάμεσα στον ίδιο και τον εξίσου σημαντικό ψυχολόγο, τον J. Piaget.

- Να καταγράψει κριτικές παρατηρήσεις, που εκφράζει ο Βιγκότσκι, σε ρεύματα της ψυχολογικής επιστήμης, τα οποία κυριαρχούν στη χώρα μας όπως η σχολή της συμπεριφοράς, η ψυχολογία της δομής, η σχολή του Piaget κ.ά.

- Να πληροφορηθεί για το πώς ένας μαρξιστής ψυχολόγος, αντιμετωπίζει ψυχολογικά φαινόμενα σύνθετα (όπως είναι το συγκεκριμένο), τόσο από άποψη μεθοδολογίας, όσο και από την πλευρά της συγκεκριμένης επιστημονικής πρακτικής.

- Να πάρει επιστημονική πληροφορία, για το συγκεκριμένο θέμα και τέλος, να πάρει μια εικόνα για την ψυχολογική σκέψη στην ΕΣΣΔ, εκείνης της χρονικής περιόδου.

Δεν μπορεί λοιπόν, παρά να χαιρετίσει κανείς την έκδοση της μονογραφίας αυτής.

Το θέμα που πραγματεύεται στη μονογραφία του ο Βιγκότσκι, δεν είναι στενά ψυχολογικό. Προσπάθειες ανίχνευσής του, γίνονταν παράλληλα από το χώρο της γλωσσολογίας, αλλά με «αντίστροφη φορά»: Από τη γλώσσα στη σκέψη. Ο Βιγκότσκι δε μένει αδιάφορος στο επιστημονικό κεκτημένο της γλωσσολογίας, το προσεγγίζει όμως κριτικά. Έτσι, αν και θεωρεί τα ευρήματά της σημαντικά, εκφράζει την άποψη ότι, είναι μονομερή, αφού τα μοντέλα της, περιορίζονται στην ανάλυση των στοιχείων της γλώσσας, προσέγγιση η οποία λειτουργεί απαγορευτικά, για εξεύρεση «δρόμου», προς τη νόηση. Πράγματι. Κυρίαρχο στοιχείο των γλωσσολογικών μοντέλων της εποχής ήταν, η παράκαμψη του προβλήματος της σχέσης σκέψης και γλώσσας, αφού η γλώσσα θεωρείτο η ηχητική έκφραση της σκέψης και η σκέψη άηχη γλώσσα. Την ίδια κριτική προσέγγιση επεκτείνει ο Βιγκότσκι και στα

ψυχολογικά εκείνα ρεύματα τα οποία ξεκινώντας από την λειτουργία της σκέψης, παρέκαμπταν τη σχέση της με τη γλώσσα, είτε γιατί θεωρούσαν τις δύο αυτές λειτουργίες ανεξάρτητες (όπως η σχολή του Wurzburg), είτε ταυτόσημες (όπως ο συμπεριφορισμός στην πρώτη του – κλασική θα λέγαμε – μορφή). Η ανεύρεση αυτού του δρόμου σύνδεσης σκέψης και γλώσσας, απαιτούσε αλλαγή στον τρόπο προσέγγισης. Δύο είναι κατά την γνώμη μου τα σημαντικά στοιχεία της προσέγγισης του Βιγκότσκι. 1. Η ιστορικότητα και η συστημική αντίληψη για την φύση της συνείδησης και των ψυχικών λειτουργιών.

Ο Βιγκότσκι μελετά τις ψυχικές διαδικασίες σαν μέρος ενός δυναμικού συστήματος, όπως είναι η συνείδηση. Με την έννοια αυτή, στρέφει την προσοχή του στην ανεύρεση μιας τέτοιας «παραμέτρου», η οποία από ψυχολογικής πλευράς, θα εκφράζει την ολότητα αυτή και θα «αντιπροσωπεύεται» και στη σχέση ανάμεσα στην σκέψη και τη γλώσσα. Μια τέτοια παράμετρος, μια τέτοια πραγματικότητα, ψυχολογική στη μορφή της, κοινωνική στην καταγωγή της (με την έννοια ότι είναι αποτέλεσμα των υλικών σχέσεων του υποκειμένου) είναι για το Βιγκότσκι η σημασία. Με τον τρόπο αυτόν ο Βιγκότσκι εισάγει στην ψυχολογία την ιδέα της ανάλυσης του ψυχισμού όχι «κατά στοιχεία», μέθοδος που κυριαρχούσε τότε στην αναλυτική σκέψη των ψυχολόγων, αλλά «κατά μονάδες», όπου η ψυχική αυτή μονάδα, θα περιέχει όλα τα στοιχεία της ολότητας στην οποίαν ανήκει. Η σημασία για τον Βιγκότσκι, είναι ένα μόρφωμα το οποίο ανήκει ταυτόχρονα και στην λειτουργία της γλώσσας αφού λέξη χωρίς σημασία δεν είναι λέξη και δεν μπορεί να ενταχθεί στη διαδικασία της επικοινωνίας, και στη διαδικασία της λεκτικά αρθρωμένης σκέψης, αφού εμπεριέχει μέσα της το στοιχείο της γενίκευσης, το οποίο χαρακτηρίζει την ανθρώπινη σκέψη.

Οι ιδέες του αυτές, «μεταφράστηκαν» πρακτικά και στο επίπεδο της πειραματικής έρευνας, εισάγοντας τη «μέθοδο των διπλών συμβόλων». Μέσα από αυτήν τη «λογική» ο Βιγκότσκι, κατορθώνει να καταγράψει τις ποιοτικές μεταβολές στη σκέψη και τη γλώσσα, όπως αυτές εκδηλώνονται στις ποιοτικές μεταβολές των σημασιών.

Μέσα σ' αυτό το πνεύμα αντιμετωπίζει και τα επιστημονικά ευρήματα του Piaget. Η κριτική του επικεντρώνεται σε δύο σημεία: 1. Στον τρόπο που αντιμετωπίζει τα ευρήματά του (σχέση ανάμεσα στη θεωρία και το επιστημονικό εύρημα, σχέση επιστήμης – φιλοσοφίας) καταλήγοντας στην άποψη ότι μόνον η αδιάρρηκτη ενότητα και των τριών αυτών στοιχείων, καθιστά δυνατή την αντικειμενική καταγραφή και επεξήγηση των όποιων φαινομένων, πράγμα που το αποδεικνύει με τον τρόπο που ο ίδιος «στήνει» τις δικές του έρευνες και 2. Στην αντίληψή του για τη φύση και την ουσία του εγωκεντρικού λόγου και σκέψης. Για το Βιγκότσκι ο εγωκεντρισμός της σκέψης και του λόγου του παιδιού, δεν εκφράζει το προ-κοινωνικό στάδιο της εξέ-

λιξής του, αλλά ένα συγκεκριμένο επίπεδο της κοινωνικής και ψυχολογικής του ανάπτυξης. Ο εγωκεντρικός λόγος δεν είναι αμέτοχος στην πρακτική δραστηριότητα, όπως πίστευε ο Piaget, αλλά αντίθετα παίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτήν αφού με τη βοήθεια του εξωτερικού αυτού λόγου το παιδί οργανώνει σε λεκτικό επίπεδο τις μελλοντικές υλικές του πράξεις. Ο εξωτερικός αυτός λόγος, αργότερα μετατρέπεται σε εσωτερικό λόγο και η σκέψη σε λεκτικά αρθρωμένη σκέψη. Παράλληλα ο Βιγκότσκι εκτιμά ότι οι αυθόρμητες έννοιες του παιδιού, δεν είναι αποτέλεσμα του εγωκεντρισμού και της ελειπούς κοινωνικοποίησής του, αλλά προϊόν των υπαρκτών υλικών κοινωνικών του σχέσεων στην ηλικία αυτή. Για το λόγο αυτό και η διαμόρφωση των επιστημονικών εννοιών δε συντελείται από το πουθενά, αλλά γεννιέται και βασίζεται σ' αυτές. Έτσι καταλήγει στην ιδέα της ζώνης της επερχόμενης ανάπτυξης, ιδέα με σημαντικό αντίκτυπο στην εφαρμογή της.

Αξίζει να σημειώσουμε το γεγονός ότι ο Piaget, λαμβάνει γνώση των κριτικών παρατηρήσεων του Βιγκότσκι πολλά χρόνια αργότερα, όταν πια ο Βιγκότσκι δε ζει. Εκφράζοντας την εκτίμησή του για τις παρατηρήσεις αυτές, συντάσσεται σε αρκετά σημεία με τις απόψεις του Βιγκότσκι. Ωστόσο στο σημείο που παραμένει σταθερός, είναι η φύση του εγωκεντρισμού, στοιχείο που όπως πιστεύει υποτίμησε ο Βιγκότσκι. (Βλ: Χρηστομάθεια Γενικής Ψυχολογίας = Ψυχολογίας της Σκέψης. Εκδόσεις ΜΓΥ Μόσχα 1981 σελ. 188).

Η έκδοση της μονογραφίας του Βιγκότσκι «Σκέψη και Γλώσσα», βασίζεται όπως αναφέρει ο εκδοτικός οίκος, στη γερμανική και όχι στη ρώσικη έκδοση του κειμένου. Παρ' όλ' αυτά η πιστότητα στην απόδοση του κειμένου συγκριτικά με το ρώσικο πρωτότυπο, είναι ακριβής. Σε ορισμένα σημεία μόνο θα θέλαμε να αναφερθούμε, όπου η απόδοση αν και δεν επηρεάζει νοηματικά το κείμενο (δεν το αλλοιώνει), δεν είναι κατά τη γνώμη μου ακριβής. Τα σημεία αυτά αφορούν στις παρακάτω έννοιες:

1. Τη ρώσικη έννοια «γιεντινίτσα» η οποία στο κείμενο αποδίδεται σαν «επιμέρους ενότητα» και αφορά στη μέθοδο ανάλυσης του Βιγκότσκι. Στην παρουσίαση αυτή ο όρος αποδίδεται σαν Ανάλυση κατά μονάδες και όχι «σε επιμέρους ενότητες». Νομίζουμε ότι έτσι αποδίδεται πιστότερα ο όρος «γιεντινίτσα» αφού με την έννοια αυτή ο Βιγκότσκι ονομάζει κάθε στοιχείο το οποίο φέρει μέσα του το σύνολο των ιδιοτήτων της ολότητας που ανήκει.

2. Την ονομασία της πειραματικής μεθόδου που χρησιμοποιεί ο Βιγκότσκι ερευνώντας τις επιστημονικές έννοιες που στα ρώσικα είναι: Μέτοντ Ντβοϊνόϊ στιμουλιάτσιγι. Στο κείμενο του βιβλίου αποδίδεται ως μέθοδος των διπλών παραστάσεων. Κατά την άποψή μας θα μπορούσαμε να αποδώσουμε τον όρον αυτόν σαν μέθοδο των διπλών συμβόλων ή σημείων.

3. Την έννοια του Βιγκότσκι Ζόνα Μπλιζάγιουσεβο, Ραζβίτιγκια, η οποία στο κείμενο του βιβλίου αποδίδεται σαν «Ζώνη της επόμενης εξέλιξης». Κατά την άποψή μας θα μπορούσε να αποδοθεί πληρέστερα με τον όρο «Ζώ-

νη της επερχόμενης ανάπτυξης» και αυτό όχι τόσο για λόγους γλωσσικούς (η ρώσικη λέξη «ραζθίτιγιε» αποδίδεται με τη λέξη ανάπτυξη σε αντίθεση με την λέξη εξέλιξη που χρησιμοποιείται στο ελληνικό κείμενο και στα ρώσικα αποδίδεται με την λέξη «Εβαλιούτσια», όσο για λόγους που αφορούν στη σκέψη του Βιγκότσκι, όπου η ψυχική διαδικασία είναι μια δυναμική ύπαρξη «ρέουσα» και δε χωρίζεται σε επόμενα θήματα ή στάδια.

Βαγγέλης Μανουράς

PAUL REBEYROLLE: «Όταν θέλεις να πνίξεις τον σκύλο σου», 1984-1985.